

روستای پونه‌های بنفش

پونک روستای پونه‌های سبز با گل‌های بنفش بود؛ روستایی دنج در همسایگی باغ‌فیض و حصارک. باغ‌هایش وسیع و هوایش خوش بود؛ آن قدر که از همان روزهای سلطنت ناصرالدین‌شاه مورد توجه او قرار گرفت و آن را به پسرش هدیه داد. آخرین مالکان اراضی پونک خاندان بزرگ و معروف فرمانفرمایان بودند که بخش وسیعی از زمین‌های این روستا جزو املاک‌شان بود. در دهمین نشست پژوهشی «محلۀ من» میزبان جمعی از اهالی پونک بودیم تا خاطرات تاریخی این محلۀ بااصالت تهران را مرور کنیم؛ خاطراتی از آخرین کدخدای روستا، ماجرای آقای کمالی و آبادانی پونک جدید، قصه زنان فرمانفرما و روایتی از مدرسه‌های قدیمی و ملی در پونک. از قنات‌ها و آب‌انبارهای روستا گفتیم و مهمانان، ماجرای ساخت حسینیه و مسجد محلۀ را تعریف کردند. این نشست با حضور علیرضا زمانی، تهران پژوه، افتخار، احترام و عبدالسعید فدایی، فرزندان آخرین کدخدای پونک، مصطفی میرزایی برادر کدخدا، هومن صالحی و رسول جعفری، شورایاران پونک شمالی و جنوبی و همچنین بتول وزیری‌زاده و خشایار و خدایار کمالی از ساکنان قدیمی پونک بر گزار شد.

احترام فدایی

افتخار فدایی

عبدالسعید فدایی

مصطفی میرزایی

بتول وزیری‌زاده

خدایار کمالی

خشایار کمالی

علیرضا زمانی

پله‌سنگی؛ حلقه اتصال پونک به فرحزاد

پله‌سنگی باغ شوخت حدود ۱۰۰ سال قدمت دارد

بودند. وقتی پدرم در دوره پهلوی اول پله‌های سنگی را روی هم گذاشت، باغ و ویلای فرمانفرما به رودخانه فرحزاد که در آن سال‌ها بسیار پر آب بود، وصل شد و رونق دوچندانی گرفت.»

آنطور که قدیمی‌های پونک روایت می‌کنند شوخت با حدود ۱۰۰ پله سنگی از حصار تپه‌ها و باغ‌های اطراف درآمد و این مکان با گذشت زمان با عنوان «پله‌سنگی» به شهرت رسید. با گذشت حدود ۷۰ سال از این ماجرا بقایای شوخت هنوز در بخش پونک باختری و پشت بوستان نهج‌البلاغه باقی مانده، اما پله‌های سنگی یکی پس از دیگری تخریب شده‌اند و اتصال پونک به فرحزاد از این مکان از بین رفته است.

هم آمد و در باغ اندرون مستقر شد.»

شوخت در مقایسه با باغ اندرون شکوه بیشتری داشت و بالای بلندترین تپه پونک واقع شده بود که با رودخانه فرحزاد فاصله نسبتاً زیادی داشت. شوخت با پله‌های سنگی که به دستور کدخدا روی هم گذاشته شد به رودخانه فرحزاد اتصال پیدا کرد و پله سنگی حکم حلقه اتصال پونک به فرحزاد را داشت. احترام فدایی در این باره می‌گوید: «شوخت با فاصله کمی از باغ اندرون، درست زیر استخر بزرگ پونک بود. آب قنات برای اینکه در مسیر حرکت هدر نرود به استخر سرازیر می‌شد و از آنجا به باغ‌های پونک می‌رسید؛ به همین دلیل هر دو باغ فرمانفرما موقعیت ویژه‌ای داشتند و در مسیر عبور آب

■ موضوع: شوخت و باغ اندرون
■ ویژگی: باغ‌های قاجاری محل زندگی عبدالحسین فرمانفرمایان بود

باغ‌های سرسبز و پر تعداد قریه پونک با گذشت زمان از گزند ساخت‌وسازهای شمال غرب تهران قدیم در امان نماندند، اما تعدادی از باغ‌های تاریخی که به عبدالحسین فرمانفرما تعلق داشتند، پابرجا مانده‌اند. شوخت یکی از همان باغ‌های تاریخی است که با انبوه پله‌های سنگی شناخته می‌شد و سکونتگاه اصلی عبدالحسین فرمانفرما و یکی از همسرانش بود. شوخت باغی بزرگ با بنایی باشکوه بود که بالای تپه‌ای واقع شده بود و ساکنانش برای رسیدن به رودخانه فرحزاد باید مسیر صعب‌العبوری را طی می‌کردند. عبدالحسین فرمانفرما که با مرحوم محمد فدایی، آخرین کدخدای پونک رفاقت دیرینه‌ای داشت از او خواست مسیر شوخت تا رودخانه را هموار کند. پایه‌های پله‌های سنگی بعد از چنین قول و قرارهای گذاشته شد و هنوز به‌عنوان یکی از نمادهای محله پونک شناخته می‌شود. احترام فدایی، دختر آخرین کدخدای پونک، درباره هویت تاریخی پله‌سنگی می‌گوید: «عبدالحسین فرمانفرما ۲ باغ بزرگ در پونک داشت و همسرانش را در این باغ‌ها اسکان داده بود. باغ شوخت به بتول خانم که از طایفه قاجار بود، تعلق داشت و باغ اندرون محل زندگی معصومه خانم، دختر یکی از آشپزهایش بود. وقتی بتول خانم در باغ شوخت زندگی می‌کرد، معصومه خانم

محلۀ باغ‌ها و پونه‌ها

■ موضوع: وجه تسمیه پونک
■ ویژگی: این آبادی بیش از ۹۰۰ سال قدمت دارد

تا چند دهه پیش در آبادی پونک تا چشم کار می‌کرد زمین زراعی دیده می‌شد و باغ‌هایی انبوه که میوه‌های نوبرانه‌اش تا بازارهای تهران می‌رفت. روزگاری پونک آبادی پربرکتی بود در زمره مهم‌ترین روستاهای گستره پایتخت. علیرضا زمانی، تهران پژوه می‌گوید: «پونک با باغ‌ها و زمین‌های زراعی‌اش از روستاهای اطراف پایتخت بود که از روستای فرحزاد در شمال تا اراضی باغ‌فیض در جنوب و غرب و در شرق تا رودخانه فرحزاد امتداد داشت. هسته اصلی محله امروزی پونک که در مرز مناطق ۲ و ۵ قرار دارد نیز از همین روستا شکل گرفت.»

آبادی پونک نیز به سیاق روستاهای شمال تهران قدیم از آبادی‌های شمیران تا روستاهای کن، قدمت بسیار دارد. زمانی در این باره می‌گوید: «مانند بسیاری از روستاهای شمیران، آبادی پونک نیز به واسطه امامزادگانی که در آن به خاک سپرده شده‌اند، توسعه یافت. برخی معتقدند هسته اولیه آبادی پونک از محدوده امامزادگان عینعلی و زینعلی (ع) شکل گرفته و توسعه یافته است؛ از این رو، آبادی پونک به گواه شجره‌نامه امامزادگان عینعلی و زینعلی (ع) که حدود ۹۰۰ سال پیش به ایران آمده و در محدوده این روستا به شهادت رسیدند، دست‌کم بیش از ۹۰۰ سال قدمت دارد.»

در تاریخچه آبادی پونک در دوران قاجار، نام مستوفی‌الممالک، یکی از رجال برجسته قجری نیز دیده می‌شود. علیرضا زمانی در این باره می‌گوید: «اراضی پونک در دوران قاجار در زمره املاک مسعودمیرزا ظل‌السلطان، فرزند ناصرالدین‌شاه بود و پس از او در تملک میرزا یوسف مستوفی‌الممالک، از رجال برجسته این دوره قرار گرفت. مستوفی‌الممالک اراضی پونک را به همسرش ماه تاج‌خانم واگذار کرد و پس از او نیز مالک اراضی آن عبدالحسین فرمانفرما بود.»

نام آبادی پونک نیز برای خود ماجرای دارد. در جست‌وجو برای وجه تسمیه این روستا باید از گونه‌های گیاهی که روزگاری در این گستره می‌روید، سراغ گرفت. اهالی قدیمی پونک معتقدند آبادی‌شان روزگاری پونه‌زار بوده است. عاقبت وجود همین پونه‌زارهایی که چون حلقه‌ای سبز آبادی را در آغوش گرفته بودند، موجب شد نام پونک برای همیشه روی این گستره ماندگار شود.

شکار اردک در آبگیرهای بخشنده

■ موضوع: استخرهای روستای پونک
■ ویژگی: تأمین آب مصرفی ساکنان و باغ‌ها

در روستای پونک ۹ استخر برای تأمین آب مصرفی ساکنان و آبیاری باغ‌ها و مزارع وجود داشت. به گفته عبدالسعید فدایی، پسر آخرین کدخدای ده پونک، عده‌ای از محلی‌ها سر صبح به هوای شکار اردک و فراهم کردن ناهار و شامی خوشمزه، سری به این استخرها می‌زدند. ناگفته نماند که دستور ساخت این استخرها را ارباب‌ها و ملاکان ده می‌دادند و هر کدام از تقسیم‌کنندگان آب این استخرها میان اهالی، از ارباب‌ها پول دریافت می‌کردند و البته فقط اهالی حق استفاده از این آب‌ها را داشتند و ورود به این استخرها برای غریبه‌ها ممنوع بود. عبدالسعید فدایی این استخرهای مهم و تأمین‌کننده آب ده پونک را معرفی می‌کند.

استخر باغچه‌گیلاسی: این استخر در کوچه پونه دوم

تنها استخر اقیانانده قدیمی تهران

واقع بود. در زمین‌های پایین استخر، باغ گیلاس و بالای آن درختان توت کاشته شده بود.

استخر کنار گلپولکه: یکی از قدیمی‌ترین استخرهای ده پونک که در کوچه پونه پنجم ساخته شد و هنوز هم گهگاه آبی در آن جریان پیدا می‌کند، استخر کنار گلپولکه است. این استخر بزرگ و قدیمی محله پونک امروزی نزدیک باغ گلپولک فرمانفرما ساخته شد. فرمانفرما ۳ دانگ آن را به یکی از همسرانش، بتول احشمی بخشید.

باغ دکتر غفار فرمانفرما: بعد از فوت فرمانفرمای بزرگ، پسرش، دکتر غفار فرمانفرما ارباب ده پونک شد. ویلای این پسر و مادرش در کوچه پونه یکم، از ویلاهای زیبا و دیدنی این روستا بود. استخر داخل این خانه باغ به استخر اندرونی معروف بود و آب آن از قنات پونک گرفته می‌شد.

استخر باغ سلیمون: یکی از معروف‌ترین باغ‌های ده پونک باغ سلیمون در کوچه امامزاده عینعلی و زینعلی (ع) است. سلیمان یکی از باغداران قدیمی ده پونک بود. داخل این باغ، استخر بزرگ و پرآبی قرار داشت. در اطراف این استخر حوضچه‌هایی با پل‌های چوبی بود که آب آن از یونجه‌زار کنار امامزاده داوود سرچشمه می‌گرفت.

استخر دره سنجک: آب این استخر از اراضی فرحزاد سرچشمه می‌گرفت و همیشه پرآب بود و چون در محدوده‌ای قرار داشت که درختان سنجد زیادی کاشته شده بود به استخر دره سنجک معروف بود.

استخر باغ میونه: این استخر در مسیر خاکی حرکت چهارپایان، کنار باغی پر از درختان توت، حد فاصل باغ میونه تا دره سنجک ساخته شد، اما هنگام ساخت بزرگراه نیایش از بین رفت.

استخر باغ خرابه: این استخر دقیقاً در کوچه امامزاده و خیابان دانشگاه امروزی قرار داشت و اگر کسی حوصله می‌کرد و سر صبح به آن سر می‌زد، حتماً فرصت شکار اردک برای خوردن یک شام خوشمزه هم نصیبش می‌شد.

واقع بود. در زمین‌های پایین استخر، باغ گیلاس و بالای آن درختان توت کاشته شده بود.

استخر کنار گلپولکه: یکی از قدیمی‌ترین استخرهای ده پونک که در کوچه پونه پنجم ساخته شد و هنوز هم گهگاه آبی در آن جریان پیدا می‌کند، استخر کنار گلپولکه است. این استخر بزرگ و قدیمی محله پونک امروزی نزدیک باغ گلپولک فرمانفرما ساخته شد. فرمانفرما ۳ دانگ آن را به یکی از همسرانش، بتول احشمی بخشید.

باغ دکتر غفار فرمانفرما: بعد از فوت فرمانفرمای بزرگ، پسرش، دکتر غفار فرمانفرما ارباب ده پونک شد. ویلای این پسر و مادرش در کوچه پونه یکم، از ویلاهای زیبا و دیدنی این روستا بود. استخر داخل این خانه باغ به استخر اندرونی معروف بود و آب آن از قنات پونک گرفته می‌شد.

استخر باغ سلیمون: یکی از معروف‌ترین باغ‌های ده پونک باغ سلیمون در کوچه امامزاده عینعلی و زینعلی (ع) است. سلیمان یکی از باغداران قدیمی ده پونک بود. داخل این باغ، استخر بزرگ و پرآبی قرار داشت. در اطراف این استخر حوضچه‌هایی با پل‌های چوبی بود که آب آن از یونجه‌زار کنار امامزاده داوود سرچشمه می‌گرفت.

استخر دره سنجک: آب این استخر از اراضی فرحزاد سرچشمه می‌گرفت و همیشه پرآب بود و چون در محدوده‌ای قرار داشت که درختان سنجد زیادی کاشته شده بود به استخر دره سنجک معروف بود.

استخر باغ میونه: این استخر در مسیر خاکی حرکت چهارپایان، کنار باغی پر از درختان توت، حد فاصل باغ میونه تا دره سنجک ساخته شد، اما هنگام ساخت بزرگراه نیایش از بین رفت.

استخر باغ خرابه: این استخر دقیقاً در کوچه امامزاده و خیابان دانشگاه امروزی قرار داشت و اگر کسی حوصله می‌کرد و سر صبح به آن سر می‌زد، حتماً فرصت شکار اردک برای خوردن یک شام خوشمزه هم نصیبش می‌شد.